
Presentation

Under 1980-talet råkade maoismen in i en allt djupare ideologisk och politisk kris, med splittringar och upplösning av många organisationer som resultat. Sammanbrottet för de flesta s k ”socialistiska” länderna kring 1990 fördjupade krisen. Följande text, författad av Per-Åke Lindblom (ledande SKA-medlem), är ett försök att summera erfarenheterna av dessa historiska händelser, utifrån en ståndpunkt som till stora delar kan karakteriseras som maoistisk, fast mer kritisk än den maoism som dominerade de s k m-l-grupperna.

Ur *Nya Arbetartidningen* 1/2001

Lärdomar av socialismens utveckling – några reflektioner

1. Jag har valt att skriva ner mina tankar i tesform. Det betyder att jag kan skriva ner tankar huller om buller och att jag inte behöver fullfölja en tankegång. Jag tänker heller inte använda mig av direktcitat eller hänvisa till olika källor. Jag hoppas ändå att jag kan verka djupsinnig utan att vara alltför pretentiös.
2. Tystnaden om socialismen är öronbedövande, jag menar den konstruktiva diskussionen om lärdomarna av de hittillsvarande socialistiska experimenten och utarbetandet av nya visioner. Det är möjligt att jag är dåligt underrättad, att jag inte längre hänger med i svängarna.
3. Demoniseringen av de stater som har kallat sig socialistiska, som till exempel Sovjetunionen och Kina, av ledare som Stalin och Mao Zedong, är påfallande. Denna kampanj, som konkluderar att kommunismen är värre än nazismen, syftar i bästa fall till att skapa en desillusionerad arbetarklass utan hopp och visioner à la USA, i värsta fall till att förbereda marken för kommande attacker mot alla försök att reorganisera ett slagkraftig, revolutionär vänster.
4. Sönderfallet av Sovjetunionen och det övriga Östblocket, Kinas utveckling till en statskapitalistisk stat, försvagningen och upplösningen av den revolutionära rörelsen världen över, har skapat politiska tomrum. Dessa tomrum fylls igen på olika sätt i olika delar av världen. I Västeuropa fylls de igen av högerextrema och högernationalistiska rörelser, miljörelser, djurrättsaktivister, veganer och anarkister – på andra håll i världen kan de fyllas igen med religiöst fundamentalistiska rörelser. Sedda från den imperialistiska och reaktionära bourgeoisins perspektiv är många av dessa rörelser bara nyttiga idioter. De hotar inte det imperialistiska och kapitalistiska systemet.
5. Vilka lärdomar ska dras av den kommunistiska rörelsens historia från och med 1917, det årtal som är intressant i sammanhanget? Oktoberrevolutionen ägde rum i ett efterblivet feodalkapitalistiskt land, imperialismens svagaste länk, som inte ens hade utvecklat en borgerlig demokrati. Enligt Marx skulle en socialistisk revolution äga rum först i de mest avancerade kapitalistiska staterna, även om han och Engels inte uteslöt att den först kunde inträffa i ett efterblivet land som Ryssland. Men båda underskattade imperialismens effekter, att arbetarklassens levnadsstandard i de imperialistiska länderna kunde höjas, att den absoluta utarmningen kunde ersättas med en relativ.
6. Det var riktigt av bolsjevikpartiet av att gripa tillfället för att leda arbetarklassen i en socialistisk revolution. Oktoberrevolutionen kan bäst beskrivas som en väpnad stadsrevolution, som skulle ha misslyckats om inte bolsjevikpartiet och arbetarklassen

lyckats vinna över tillräckligt många bönder. Vid valen till den konstituerande församlingen i november hade bolsjevikpartiet endast cirka 25 procent av rösterna. Skulle bolsjevikpartiet ha accepterat detta valutslag, skulle det också ha försuttit sin chans att upprätta en ny proletär statsmakt. Revolutionen avgjordes genom att det antal aktiva som bolsjevikpartiet och Röda armén kunde mobilisera var fler, mer motiverade och beslutsamma än de aktiva som den vita sidan, understödd av olika utländska kapitalistiska stater, kunde mobilisera.

7. Kampen mellan de röda och de vita var en strid på liv och död. Inbördeskriget ledde till en fullständig polarisering mellan revolutionens och kontrarevolutionens krafter, vit terror födde röd motterror och det blev omöjligt att sitta på två stolar. Det betydde att när segern i inbördeskriget var vunnit, återstod endast bolsjevikpartiet och två minimala, och betydelselösa, vänsterfraktioner från mensjevikerna och vänstersocialistrevolutionärerna. Resultatet upphöjdes i praktiken till en princip: det nya Sovjetunionen blev en enpartistat, vilket också slogs fast i Stalins författning från 1932.
8. Efter inbördeskriget borde uppgiften för bolsjevikerna ha bestått i att vinna folkets flertal, de arbetande klasserna, med övertygelsens alla medel. I stället omvandlades proletariats diktatur till en ställföreträdande partidiktatur. Denna utvecklade successivt ett repressivt system som slog över i massterror, exempelvis i samband med kollektiviseringen, Moskvarättegångarna och de stora utrensningarna på 30-talet inom det härskande partiet. Denna terror kan aldrig försvaras. Därför måste också Stalin dömas ut. Förmodligen är han den som har skadat kommunismens sak mest. Den avgörande orsaken till denna utveckling var att det sovjetiska kommunistpartiet inte kunde vara säkert på att det hade ett frivilligt stöd från det arbetande folket, och att den makt som partiet hade tillskansat sig blev ett självändamål. Makt korrumperar och absolut makt korrumperar absolut.
9. Upplysta despotier kan mycket väl vara progressiva, och driva samhällsutvecklingen framåt. Det går inte att förneka att det skedde en snabb industrialisering och utveckling av infrastrukturen i Sovjetunionen; analfabetismen avskaffades, ett allmänt utbildningsväsen och en allmän sjukvård byggdes snabbt ut. Det skedde också en snabb vetenskaplig utveckling, som bidrog till segern över Nazityskland och som senare kulminerade i atombomben, avancerade vapensystem och raketer samt uppskjutningen av Sputnik 1957.
10. Den planekonomi som utvecklades i Sovjetunionen innebar att produktionsmedlen befann sig i kollektiv ägo och att vinstmaximeringen avskaffades som drivkraft. Samtidigt var det en kommandoekonomi, där ordergivning och planering skedde uppifrån och ned. Ett sådant system fungerar så länge flertalet upplever att de har något att vinna på systemet, eller att de inte vågar protestera. Kapitalister och jordägare avskaffades som klasser i Sovjetunionen. Men i stället uppstod det steg för steg en ny klass, en nomenklatura, som fick en oproportionerligt stor del av det sociala mervärdet. Varje samhälle, vars ekonomi expanderar, producerar ett socialt överskott. Hur detta ska fördelas, är en maktfråga. Det hela började med att ledande bolsjevikskader fick extra tilldelning av matransoner och pälsar under inbördeskriget, och slutade med att detta skikt, som inte ens omfattade alla partimedlemmar, egenmäktigt och i hemlighet tilldelade sig själva privilegier, som ledde till att de kom att leva med en betydligt högre levnadsstandard än de vanliga medborgarna. I och med att det uppstod en ställföreträdande diktatur och en nomenklatura i Sovjetunionen, så kan heller inte systemet betecknas som socialistiskt – statskapitalism är en mer träffande beteckning.
11. I samma utsträckning som de vanliga arbetande insåg att vissa vann betydligt mer än andra på sovjetsystemet, förlorade de också arbetsmotivationen, solidariteten och tilltron till systemet. Fr.o.m. 1956 fanns det heller inte någon öppen terror. Det var ett

desillusionerat folk som till sist fällde Sovjetunionen mot slutet av 1980-talet. En socialistisk planekonomi förutsätter på lång sikt att det stora flertalets levnadsstandard hela tiden ökar, samtidigt som inkomstskillnaderna minskar. Dessutom förutsätter den folkflertalets frivilliga och medvetna deltagande i den samhälleliga beslutsprocessen. Just den senare principen är det enda alternativet till privat ägande och vinstmaximering.

12. Efter andra världskriget uppstod en rad s.k. socialistiska stater i Europa och i Asien. Det finns inget att lära från stater som DDR, Polen, Tjeckoslovakien, Ungern, Rumänien, Bulgarien och Nordkorea, eftersom samtliga dessa upprättades med stöd av Sovjetunionen, utom just att det inte går att exportera socialism, som i det här fallet i realiteten var statskapitalism, med hjälp av bajonetter. Av de övriga s.k. socialistiska staterna, det vill säga Kina, Vietnam, Demokratiska Kampuchea, Laos, Jugoslavien, Albanien, Kuba och Nicaragua, är naturligtvis utvecklingen i Kina mest intressant.
13. I Kina - och i de övriga nämnda länderna - ledde segerrika folkrig (Kuba och Nicaragua är specialfall) till att socialismen upprättades. Det kinesiska kommunistpartiet under Mao Zedongs ledning hade naturligtvis lärt av misstagen i Sovjetunionen, men i grund och botten övertogs det sovjetiska systemet med den ställföreträdande diktaturen (liksom i de övriga nämnda staterna). Repressionen i Kina var inte lika omfattande som i Sovjet och nomenklaturan var heller inte lika framträdande. Det skedde en positiv ekonomisk utveckling under det kommunistiska Kinas första decennier.
14. Det viktiga med Kinas Kommunistiska Partis och Mao Zedongs insatser låg på den teoretiska nivån. När Chrusjtjov inledde en öppen revidering av marxismen-leninismen försvarade KKP och Mao Zedong marxismen-leninismens grundläggande teorier och utvecklade till och med teorin på vissa punkter, framför allt i fråga om att klasskampen fortsätter under socialismen och att det hela tiden finns en risk för att ett nytt borgerskap uppstår under socialismen. Denna teoretiska kamp från KKP:s sida blev också signalen till en pånyttfödelse av en internationell marxist-leninistisk rörelse. Kulturrevolutionen, som präglades av excesser, lyckades aldrig förhindra Deng Xiaopings maktövertagande och återupprättandet av kapitalismen i Kina.
15. Vad kan man lära sig av utvecklingen i de så kallade socialistiska staterna? Jag tror att det är nödvändigt att dra vissa bestämda slutsatser.
16. Frågan om makten under socialismen är avgörande. En ställföreträdande diktatur, i namn av arbetarklassen, det arbetande folket etcetera, leder alltid till att det uppstår ett nytt borgerskap, en nomenklatura. När systemet faller, som i Sovjetunionen och i Östeuropa, kan delar av nomenklaturan lätt omvandlas till en traditionell bourgeoisie och stjäla massor av kollektiv egendom på vägen. Socialism var, enligt Lenin, proletariats diktatur och förstatligande av de viktigaste produktionsmedlen. Jag föredrar termen proletariats klassherravälde framför proletariats diktatur för att markera ett avstånd från den diktatur, som utvecklades framför allt i Sovjetunionen under Stalins tid. Proletariats klassherravälde innebär enligt min mening att proletariatet och dess parti kontrollerar staten, att produktionsmedlen är i kollektiv ägo, att ekonomin är planerad och att hela den ekonomiska utvecklingen sker till förmån för folkflertalet. Det måste finnas en stat under socialismen; det måste finnas ett ledande parti, som driver utvecklingen framåt.
17. En socialistisk stat kan upprättas antingen som ett resultat av en segerrik väpnad stadsrevolution eller ett segerrikt folkrig. Hitintills har en dylik aldrig röstats fram i fria, hemliga val, men det går naturligtvis inte att utesluta att det kommer att hända i framtiden. I stadsrevolutioner och befrielsekrig avgörs utgången ytterst av vilken sida som har flest antal aktiva, hängivna och beslutsamma anhängare. Men detta tillstånd kan inte permanentas efter ett maktövertagande. Det statsbärande partiet måste söka ett fortsatt

stöd bland de arbetande massor, som det säger sig företräda, genom fria och hemliga val till en beslutande folkförsamling, det vill säga en form av socialistisk parlamentarism. De demokratiska fri- och rättigheterna måste vara desamma som i en avancerad borgerlig demokrati, ja, helst överträffa den senare. Det betyder att om det statsbärande partiet, som kommit till makten genom en väpnad stadsrevolution eller ett befrielsekrig, förlorar ett parlamentsval, måste det överlämna regeringsmakten till oppositionen. Det hedrar sandinisterna i Nicaragua att de förstod detta. Det hade inte kommit något gott av att de hade klamrat sig fast vid makten. Jag känner faktiskt inte till någon annan metod att söka frivilligt stöd än just hemliga och fria val.

18. Vissa har i tidigare debatter i Nya Arbetartidningen – och dess föregångare Kommunistiska Arbetartidningen – hävdade att arbetarråd, eller en församling av arbetarråd, skall styra den socialistiska staten. Problemet är att socialismen är ett övergångsstadium som kan vara mycket länge. Under detta övergångsstadium kommer det att bestå vissa klass- och inkomstskillnader. Småföretag och enmansföretag kommer inte att försvinna med en gång. Även om storföretagen har förstärkts, kommer de individer som ägde dessa företag att finnas kvar. Det kommer att finnas regionala motsättningar, olika särintressen, olika uppfattningar om hur en socialistisk stat ska byggas upp. Olika intressen och olika ideologier uttrycks bäst genom partier.
19. Däremot måste de socialiserade produktionsmedlen förvaltas av de arbetande själva, av ett slags arbetarråd. På det sättet byggs det också upp en motvikt till den centraliserade staten. Det stora problemet med planekonomin i Sovjetunionen, Kina och övriga s.k. socialistiska stater har varit att planeringen och ordregivningen har skett uppifrån och ned och att det aldrig förekom en öppen och fri debatt. En centralt fastslagen plan måste ha karaktär av en ram som uppställer vissa mål för landet. Inom denna ram måste självförvaltade statliga företag, kooperativa företag och mindre privata företag tillåtas operera tämligen fritt, ja, till och med konkurrera. Om vissa företag därigenom skulle visa sig vara lönsammare än andra, kan det korrigeras med hjälp av progressiv beskattning.
20. Det är också viktigt att upprätta en maktbalans mellan olika institutioner och krafter i en socialistisk stat. Självklart innebär en centraliserad stat alltid ett faromoment. Statsapparatusens exekutiva makt, det vill säga regering och folkförsamling, måste balanseras av självförvaltningsråd (arbetarråd), fackföreningar, självständiga domstolar – som enbart följer och tillämpar lagarna – och fria och självständiga medier.
21. Under det socialistiska uppbygget erhåller överbyggnaden, och i synnerhet kampen om överbyggnaden, en särskild betydelse i relation till den ekonomiska basen. Teorin om nödvändigheten av en kulturrevolutionen i Kina var ett utslag av denna insikt. Hela den ekonomiska utvecklingen måste vara ett resultat av en medveten plan, där största möjliga antal människor har engagerats; där man hela tiden har för ögonen att klasskillnaderna oavbrutet skall minska till dess att klasserna försvinner, att inkomstskillnaderna likaså skall minska till dess att de saknar betydelse, att motsättningarna mellan manuellt och andligt arbete liksom motsättningarna mellan stad och land skall försvinna. Det finns ett ekonomistiskt utgångspunkt i fråga om synen på socialismen, som ytterst sett är ett arv från Stalin-tiden och som även Bucharin stod för, nämligen att uppbygget av den ekonomiska basen, produktivkrafternas utveckling, är avgörande. Först mätta människor, sedan kan man tänka på andra frågor. Men den viktigaste produktivkraften är människorna själva; om det är folkets flertal som verkligen styr utvecklingen, kommer också den ekonomiska utvecklingen att bli snabb och uthållig. Partiets roll är enbart att gå före och försöka visa vägen, aldrig tvinga någon att bli socialist eller stödja det socialistiska uppbygget.

22. Det kommer säkert en renässans för socialismen, men när? De kvarvarande statskapitalistiska staterna, som Kina, Nordkorea och Vietnam, kommer säkert att utvecklas till rent kapitalistiska stater. Men även Kuba måste karakteriseras som en statskapitalistisk stat, även om det kubanska statsborgerskapet inte är lika framträdande som i de tidigare nämnda asiatiska staterna. Merparten av produktionsmedlen är i kollektiv ägo; det finns en grundläggande social trygghet, vilket innebär att systemet fortfarande har ett starkt stöd bland det kubanska folket. Men det vore bättre om det kubanska kommunistpartiet och Castro tillämpade demokratiska fri- och rättigheter, konkurrerande partier och fria och hemliga val, och finge ett odiskutabelt frivilligt stöd. Nu kommer ändå det kubanska kommunistpartiet att förlora sin makt när Castro dör. Risken finns att allt rasar samman som ett korthus, som i Rumänien eller Albanien. Däremot kommer inte kubanerna att acceptera amerikansk inblandning. Det är märkligt att inget så kallat socialistiskt land har kunnat reformera sig självt, bevarat de socialiserade ägandeförhållanden och demokratiserat beslutsprocessen, utan alla har hittills återvänt till den kapitalistiska vägen.
23. Det är alltså möjligt att alla realsocialistiska, egentligen statskapitalistiska länder, kommer att försvinna. Förekomsten av framtida revolutioner och befrielsekrig är avhängig imperialismens och kapitalismens inneboende motsättningar, som är – absoluta.
24. Socialismen och kommunismen kommer absolut att segra till sist. Problemet är bara att det kan ta tiotusen år, som Mao Zedong påpekade.

Per-Åke Lindblom